Cesare Maccari, *Cicerone denuncia Catilina* (1880) (https://commons.wikimedia.org/)

ROMA AVREA MMXXII

COLLOQVIVM CICERONIANVM

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Palachovo náměstí 1/2, místnost č. 429

21.–22. června 2022

Jako čestný host přijal pozvání doc. VÁCLAV MAREK, CSc.

PROGRAM

21. června 2022

9:00 … registrace účastníků

9:45 … zahájení kolokvia
MARTIN BAŽIL, ředitel ÚŘLS FF UK

I. sekce: Cicero rétor

předsedající: LUCIE PULTROVÁ

10:00 … JANA MIKULOVÁ (Ústav klasických studií FF MU, Brno):
Diskurzivní a pragmatické funkce tvarů „říkám", „řeknu" a „řekl jsem" v řečech proti Verrovi

Příspěvek se zaměří na to, jaké funkce mají první osoby singuláru sloves „říct" v Ciceronově argumentativním textu, konkrétně v řečech proti Verrovi. Do zkoumání budou zahrnuta tři slovesa s významem „říct" a/nebo „mluvit", která se v textu vyskytují, tedy *inquam*, *dico* a *loquor*. V prvé řadě se příspěvek bude zabývat diskurzivními a pragmatickými funkcemi indikativu prézentu. V latině i jiných jazycích je totiž indikativ prézentu první osoby singuláru sloves mluvení a myšlení prostředkem k vyjádření postojů a komentářů mluvčího nebo součástí performativních formulí. Může rovněž poskytovat adresátovi vodítka k interpretaci konkrétního výrazu, signalizovat jeho neobvyklost apod. V latině se kromě sloves „říct" jedná např. o slovesa *credo, opinor, puto*, v angličtině *I mean, I think*, v češtině „myslím", „věřím" apod. Některé z těchto výrazů vykazují známky probíhající gramatikalizace směrem k partikulím. Ze zkoumaných latinských sloves se jedná zejména o tvar *inquam*, který má povahu vsuvky, není modifikován ani negován. Bez ohledu na stupeň gramatikalizace mají všechna tři slovesa různé diskurzivní a pragmatické funkce, mezi které patří posílení ilokuční síly hostitelské věty, zdůraznění opakovaného výrazu, vyjádření kontrastu, komentář k používanému výrazu, posílení koheze textu. Organizaci a kohezi diskurzu a některé pragmatické funkce mohou zajišťovat i tvary v jiných časech než v indikativu prézentu. Ve zkoumaném textu se jedná zejména o tvary *dicam*, *loquar* a *dixi*, které budou z tohoto důvodu také předmětem komentáře a srovnání. Závěrem bude ukázáno, že některé funkce mohou být vyjádřeny více slovesy či tvary, zatímco jiné jsou spojeny pouze s jedním z nich.

10:20 … KATARINA PETROVIĆOVÁ (Ústav klasických studií FF MU, Brno):
Záhuba i záchrana: kontrastní rámování v Ciceronových projevech

Teorie rámování, neboli cíleného přenášení důrazů zasazováním konkrétních slovních obratů do kontextů s cílem nenápadně ovlivnit, jakým způsobem o dané věci přemýšlíme, byla formulována v 80. letech 20. století. Praktické využívání rámců,

nejčastěji v podobě kontrastních metafor, je ovšem mnohem starší a sahá až k jedné z nejvýznamnějších osobností antické rétoriky, M. Tulliu Ciceronovi.

Cílem příspěvku je ukázat, jaké rámce Cicero používá, jak je řetězí, umocňuje i staví do kontrastu, a také, jak je propojuje s tzv. nálepkami. Sledovat budeme jednotlivé strategie zapojování rámců: jak pozvolna gradující (základní navození obrazného rámce, jeho nenápadné rozvíjení až k explicitnímu, často velmi razantnímu pojmenování), tak také expresivní ohromení doplněné zpětným rozklíčováním rámce). Konkrétně se zaměříme na rámce divokého zvířete a krotitele, zhouby a zachránce, choroby a lékaře, agresora a oběti, vyhnance a triumfátora či vraha a soudce.

10:40 … BARBORA KRYLOVÁ (Mnichov):
Cicero – „scurra consularis"? „Urbanitas" jako konceptualizace inteligentního humoru a slovních přestřelek u Cicerona

Humoru a jeho využití v rétorice se Cicero věnoval nejen teoreticky (systematicky ve 2. knize *De oratore* a příležitostně na dalších místech), ale byl také – jak v své době, tak v pozdější antické recepci – znám svým smyslem pro humor, a především svou schopností formulovat vtipné, koncisní a pointované výroky, často jako součást slovních přestřelek. Tato jeho schopnost byla současníky i dobami pozdějšími hodnocena převážně pozitivně jako prestižní projev Ciceronovy výmluvnosti a jeho intelektuálních schopností, nicméně objevují se i hodnocení kritická, která Ciceronův humor chápou spíše jako ztrátu (potřebné) vážnosti.

O tom, že Cicero sám považoval tuto svoji schopnost za významnou součást svých rétorických schopností a očekával, že takto bude i většinově chápána (jakož i o tom, že převažující kladná hodnocení Ciceronova humoru jsou motivována nejen úctou k Ciceronově autoritě, ale i prestiží slovních přestřelek jako takových), svědčí kromě zmíněných Ciceronových teoretických názorů i fakt, že jako jedno z možných označení tohoto typu humoru užívá Cicero (stejně jako autoři pozdější) abstraktum *urbanitas* (= „vytříbenost", „elegance"), které ho konceptualizuje jako vybraný a kultivovaný projev.

Příspěvek se bude zabývat touto konceptualizací inteligentního humoru u Cicerona, především pak otázkou, na jaké jeho vlastnosti se kultivovanost a vytříbenost, která je termínem *urbanitas* míněna, vztahuje, a na jaké naopak nikoli. Pokusí se ukázat, že tato kultivovanost se týká především pregnantní a inteligentní formulace, ve druhé řadě pak schopnosti použít takto formulovaný výrok efektivně k dosažení vytýčeného komunikačního cíle, nikoli však interpersonální stránky komunikace (jako *urbanitas* může být na jedné straně označen jak výrok hravý, sloužící primárně k navození přátelské a uvolněné atmosféry jakož i k posílení vazeb uvnitř určité sociální skupiny, na straně druhé ovšem i výrok silně agresivní, jehož cílem je demonstrovat intelektuální převahu nad protivníkem), což znamená, že *urbanitas* nemůže být chápána jako konceptualizace některé stránky jazykové zdvořilosti, jak navrhovaly některé nedávné studie.

11:00 … JANA KEPARTOVÁ (Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, Praha):
Barack Obama jako novodobý Cicero. Co si pod tímto přirovnáním představují čeští středoškoláci?

Charlotte Higgins, vedoucí kulturní rubriky v britských novinách *The Guardian*, označila v roce 2008 Baracka Obamu jako nového Cicerona. To mne vede k zamyšlení, nakolik by dnešní čeští středoškolští studenti tomuto titulku rozuměli. Na základě zatím malé, nesystematické ankety zjišťuji stav kritického myšlení dnešní mládeže.

11:20 … diskuse k I. sekci

12:00 … polední pauza

II. sekce: Cicero jako pramen

předsedající: MARKÉTA MELOUNOVÁ

13:30 … PAVEL NÝVLT (Kabinet pro klasická studia FlÚ AV ČR, Praha):
Athénští státníci a historici v Ciceronových dopisech

Anotace (200-300 slov): S osobnostmi řeckých politických a literárních dějin se v Ciceronově díle nejčastěji potkáváme ve filosofických a rétorických spisech. V řečech a dopisech jsou uváděny podstatně vzácněji. Nejvíce zmínek o významných Helénech je nepřekvapivě v dopisech Attikovi. Zvláště hojné jsou v listech z r. 49. Relativně početné jsou narážky na řecké osobnosti i v dopisech Marku Brutovi. Znatelně vzácněji se vyskytují v listech bratru Quintovi. Ve sbírce *Ad familiares* obsahuje jména řeckých historiků a politiků jediný dopis – nechvalně proslulá žádost o sepsání historické monografie, kterou Cicero v dubnu roku 55 adresoval Luciu Lucceiovi (*fam.* V,12 = SB 22). Z Helénů je v Ciceronových dopisech nejčastěji zmíněn filosof Platón, a to jedenáctkrát. Z řeckých politiků je v Ciceronových dopisech na nejvíce místech (konkrétně sedmi) jmenován Themistoklés. Historik Thúkýdidés je tu výslovně jmenován třikrát, stejně jako tyran Peisistratos, ale i přinejmenším některé zmínky o Themistokleovi mohou odkazovat na dílo historika peloponnéské války. Jen dvakrát jsou v dopisech zmíněni Solón a Xenofón, a jedné jediné zmínky se dočkali Periklés, Alkibiadés nebo Thrasybúlos (a Kimón nebo Konón žádné). Jména jiných řeckých státníků a historiků nacházíme v epistolárním korpusu pouze v dopise Lucceiovi. Na závěr představím různé návrhy řešení známého *crux* v § 5 tohoto listu: *Cuius studium in legendo non erectum Themistocli fuga* †*redituque retinetur*?

13:50 … IVAN PRCHLÍK (Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha):
Cicero o méně známých dílech římské historiografie: Brutovy epitomy a Polybiova numantijská válka

M. Iunius Brutus je coby autor výtahů ze starších dějepisných děl zmíněn v dochovaných pramenech jen třikrát, jednou Plútarchem a dvakrát Ciceronem, a pokaždé je zmiňován výtah z jiného autora: z Polybia, z Fannia a z Coelia Antipatra. Odborná literatura tyto Brutovy počiny nereflektuje prakticky vůbec, ve výjimečných

případech jsou jen letmo zmíněny a jen Wilhelm Teuffel kdysi považoval výtahy z obou římských autorů za snad „eine jugendliche Uebung“. Mertlíkův překlad Plútarchova životopisu Bruta zase navozuje dojem, jako by výtah z Polybia byl určen jen pro Brutovu soukromou potřebu, nicméně formulace samotného Plútarcha tím je poněkud zkreslena, ale snad byl Mertlík veden situací jako takovou, v níž měl výtah vznikat. Ani formulace Ciceronovy ovšem samy o sobě Teufflův dojem nepodporují, přesto však je tento jeho dojem obhajitelný okolnostmi, které jsou známy.

V nepříliš chvalně proslulém dopise, v němž žádá historika Lucia Lucceia, aby přerušil práci na svých dějinách a sepsal monografii o Ciceronově státnické činnosti (*fam.* V, 12), se Cicero odvolává na příklad tři řeckých historiků, kteří se kromě svého souvislého dějepisného díla taktéž věnovali nějakému konkrétnímu tématu v monografii. Zajímavá je zejména zmínka Polybiovy numantijské války, protože o existenci takového spisu nejsme jinak vůbec informováni. Ale ku podivu, ani naše požehnaná postmoderní doba ještě, nakolik je mi známo, nezpochybnila, že by Polybios takový spis opravdu napsal, ačkoli by k tomu několik argumentů po ruce bylo. Zajímavé však je i to, že byť to Cicero přímo tak neformuluje, jeho odvolání se na tyto příklady by jistě bylo o to přesvědčivější, kdyby i tito autoři napsali své monografie poté, co by přerušili práci na svých souvislých dějinách, a teprve po sepsání monografie by je dokončili. V případě zbylých dvou, tedy Kallisthena z Olynthu a Tímaia z Tauromenia, to však na základě našich informací příliš v úvahu nepřipadá, v případě Polybiově je ale tento scénář naopak velmi přesvědčivý. Je však otázkou, jestli by to Cicero nechtěl při svém přesvědčování zužitkovat, kdyby tomu tak skutečně bylo.

14:10 … MICHAL SKŘEJPEK (Katedra právních dějin PF UK, Praha):
Villa di Cicerone, aneb právní archeologie

V jedné z příměstských vill Pompejí se nachází mozaiky, jejichž autorem byl Dioskúridés ze Samu působící na přelomu 2. a 1. stol. př. n. l. Mezi nejznámější z nich patří zpodobnění pouličních hudebníků. Kromě této mozaiky se jedná také o jednu méně známou, na níž je možné spatřit tři herce v maskách. Tato scéna bývá interpretována jako návštěva dvou matron u čarodějky. Výjevy na obou mozaikách obsahují mnohé konotace s římským právem. V obou případech se totiž jedná o lidi, kteří jsou dnes označována jako ti, kdo žijí na okraji společnosti. Jak herci, tak i hudebníci, měli v římském právu postavení bezectných lidí (*infames*) a byli proto právem v mnohém omezeni. Ještě zajímavější je „druhý život“ zpodobnění herců. Konzultace matron ohledně použití magických prostředků patřila podle římského práva mezi hrdelní zločiny. Vystoupení bude věnováno proměnám právní úpravy herců/hudebníků a magie od vzniku obou mozaik do zániku Pompejí.

14:30 … diskuse k II. sekci

15:00 … přestávka

III. sekce: Recepce Ciceronova díla od pozdní antiky do renesance

předsedající: JARMILA BEDNAŘÍKOVÁ

15:15 … STANISLAV DOLEŽAL (Historický ústav FF JČU, České Budějovice):
Čím byl Cicero pro Ammiana Marcellina?

Ammianus Marcellinus právem patří k nejvíce oceňovaným pozdně antickým historikům. Mnoho odborných historických prací, jež se zabývají druhou polovinou 4. století, je prakticky založeno na Ammianově výpovědi. Přestože je Ammianus velmi důležitým a obecně také velmi spolehlivým zdrojem informací ke své době, je zároveň římským literátem, kterému velmi záleželo také na formě výpovědi, nikoli pouze na obsahu. Marcus Tullius Cicero měl na Ammiana značný vliv, a Ammianus to i sám vědomě přiznává svými častými citacemi tohoto nesmírně vlivného římského klasika. Účelem mého příspěvku je zhodnotit míru vlivu, kterou Cicero na Ammiana měl. Tento „bývalý voják a Řek“ se k Ciceronovi často obracel jako ke zdroji poučení a inspirace, a často z něj citoval. Zdaleka však nejde jen o přímé citace (kterých je několik desítek), ale jedná se též o několik set frází, které si Ammianus vypůjčil z Ciceronových řečí, dopisů či filozofických děl. Nabízí se otázka, v jaké formě znal Ammianus Ciceronovo dílo, kterým spisům dával přednost a za jakým účelem obvykle citace z Cicerona používal. Dále je třeba zdůraznit, že starší pohled historické vědy, který Ammiana nahlížel jako autora, který se výpůjčkami z klasiků neohrabaně snaží zakrýt svou vlastní nedokonalou latinu, je třeba odmítnout. Ve skutečnosti jsou *Res gestae* dílem velmi učeného muže a rozbor několika pasáží napoví, jak Ammianus Marcellinus s dílem Marka Tullia Cicerona pracoval.

15:35 … ZDENĚK ŽALUD (Husitské muzeum v Táboře / Kabinet pro klasická studia FIÚ AV ČR, Praha):
M. Tullius Cicero, bezděčný zakladatel anti-divinační literatury (Od Cicerona do pozdního středověku)

Ciceronova teologická díla jsou v posledních letech předmětem zvýšeného zájmu, zejména co se týče jejich pozdější recepce. Ciceronovy názory na astronomii a astrologii, divinaci a pověrečnost našly ohlas mezi církevními otci – Lactantius, Aurelius Augustinus – kteří kritiku divinačních nauk v rámci křesťanské teologie předali scholastikům a dalším učencům vrcholného a pozdního středověku. Zájem o divinační nauky a problém jejich přípustnosti se přenášel též do prostředí panovnických dvorů počátku 15. století. V příspěvku se zaměřím na tradování a recepci těchto Ciceronem otevřených témat na dvoře burgundských vévodů 15. století a francouzského krále Karla VI.

15:55 … JOZEF MATULA (OZ IKONY, Žilina):
Marcus Tullius Cicero v renesančných spisoch o nesmrteľnosti ľudskej duše

Marcus Tullius Cicero nie je autorom tematického spisu o nesmrteľnosti ľudskej duše, ale na rôznych miestach svojho rozmanitého diela predkladá argumenty o nesmrteľnosti, ktoré vychádzajú z tradície, autority, kozmologických, konvenčných,

platónskych názorov (argumenty s dialógu *Faidón*) alebo náboženských predstáv o božskosti ľudskej duše (*De amicitia*, *De senectute, De natura deorum, De republica, Tusculanae Disputationes).* Centrom našej pozornosti nie sú primárne Ciceronove názory o povahe ľudskej duše, ale cieľom príspevku je ukázať na význam a recepciu jeho názorov u vybraných renesančných autorov (napr. Guillaume Houpellande, Jacopo Campora, Agostino Dati, Marsilio Ficino, Agostino Nifo, Girolamo Cardano). V období 15.-16. storočia boli Ciceronove filozofické spisy študované s veľkým záujmom ako alternatíva k univerzitnému a scholastickému aristotelizmu a zároveň boli vzorom pre diskusiu o dôležitých etických otázkach. Príspevok sa pokúsi ukázať na renesančnú vnímavosť k Ciceronovým názorom o povahe ľudskej duše v špecifickom filozofickom kontexte.

16:15 … diskuse k III. sekci

16:45 … přestávka

17:00 … Kulturní podvečer na závěr prvního dne kolokvia

(jednotlivé body programu jsou uvedeny na vloženém listě)

22. června 2022

IV. sekce: Cicero politik

předsedající: IVAN PRCHLÍK

9:00 … MICHAL HABAJ (Ústav klasických studií FF MU, Brno):
Markus Antonius a Cicero v 50-tych rokoch

Markus Antonius je síce neodmysliteľne spojený s Ciceronom pre rečníkovo slávne Filipiky, ale Ciceronov dielo, vrátane jeho korešpondencie, poskytuje i pozoruhodný pohľad na Antoniovu politickú činnosť či jeho postavenie v inak málo známych 50-tych rokoch. Štúdia sa bude zaoberať nielen Ciceronovým meniacim sa pohľadom Antonia, ale i vývojom ich vzájomného vzťahu v danom období.

9:20 … DANIELA ROŠKOVÁ (Katedra všeobecných dejín FiF UK, Bratislava):
Cicero a Fulvia

Fulvia, manželka Publia Clodia Pulchra, Gaia Scribonia Curiona a nakoniec Marka Antonia, patrí v rímskych dejinách k najsamostatnejším a politicky otvorene najaktívnejším ženám. Rímska historiografia a literatúra na čele s Ciceronom ju vykresľuje v tých najhorších farbách. Cicero označoval Fulviu za krutú, chamtivú a pre rímsku ctihodnú ženu za príliš zapojenú do ekonomických záležitostí a politiky svojho manžela (Antonia), zatiaľ čo Velleius Paterculus ju označuje za ženu „ktorá v sebe nemala zo ženy nič okrem svojho pohlavia."

Fulvia v každom prípade nepatrila k tradičným rímskym matrónam, ktoré v duchu ospevovaných starorímskych cností v tichosti a skromnosti viedli domácnosť a nezasahovali do verejného života. Naopak, patrila ku skupinke žien, ktoré v neistej dobe krízy rímskej republiky začali vykazovať emancipačné snahy a zasahovať do verejného a politického diania.

Fulvia pochádzala zo zámožných plebejských rodov Fulviovcov a Semproniovcov a ako posledná predstaviteľka oboch týchto rodín bola považovaná za dedičku mimoriadnej ceny. Stala sa manželkou Publia Clodia Pulchra, významnej osobnosti v bojoch prvého triumvirátu, podporovateľa Caesara. Do ostrého konfliktu s Ciceronom, sa dostala po zavraždení svojho manžela, keď stál Cicero proti nej pri obrane Milona, jedného z vrahov Publia Clodia Pulchra. Vo svojich rečiach ju vykresľuje v tých najhorších farbách. Spoločné nepriateľstvo týchto dvoch silných osobností sa ešte viac prehĺbilo po smrti jej druhého manželom, ktorý čoskoro po sobáši zahynul v bojoch v Afrike, keď sa Fulvia vydala tretíkrát, za Marca Antonia.

Hoci mnohé obvinenia Fulvie, ktoré predniesol vo svojich rečiach Cicero, boli predovšetkým prostriedkom ako zaútočiť na jej posledného manžela Marca Antonia, informácie, ktoré poskytujú, dokazujú, že Fulvia bola aktívne zapletená do politických záležitostí konca rímskej republiky a zohrala v nich (na ženu) veľmi významnú rolu.

9:40 … EMANUEL JIRKAL (Katedra histórie UKF, Nitra):
Fulvia – žena, ktorá svojou ihlicou do vlasov prebodla Ciceronovi jazyk

Fulvia bola mladšia súputníčka M. Tullia Cicerona, ktorá ho svojím vystupovaním a činmi zaujala natoľko, že jej venoval viacero zmienok vo svojich rečiach. Cicero však Fulviu vnímal veľmi negatívne a tak sú jeho zmienky o nej plné invektív a zlomyseľného prekrúcania faktov, vďaka čomu sa snažil dosiahnuť u poslucháčov priaznivý ohlas a následne tak mohol získať v rečníckom súboji víťazstvo. Cicero vnímal Fulviu negatívne nielen pre ňu samú, ale aj pre jej manželov, ktorí boli Ciceronovými politickými protivníkmi a dvaja z jej celkovo troch manželov boli dokonca jeho úhlavnými nepriateľmi. Clodius Pulcher predložil dva zákony, z ktorých jeden Cicerona vyštval do vyhnanstva a druhý toto vyhnanstvo potvrdil. A M. Antonius sa stal Ciceronovým nepriateľom na život a na smrť v búrlivej dobe po smrti Caesara a sporov o to ako má republika vyzerať a kto ju má viesť. Cicero mal samozrejme predstavu, že to bude senát, v ktorom bude hrať poprednú úlohu, a tak prudko vystúpil vo svojich Filippikách proti Antoniovi, ktorého vníma ako možného tyrana. Keďže očierňovanie manželiek patrilo k arzenálu politického boja, v rámci Filippík schytala svoje aj Fulvia. V tomto boji však nakoniec zvíťazila práve Fulvia, ktorá sa dožila Ciceronovej smrti v rámci proskripcií vyhlásených druhým triumvirátom, a práve k nej priniesli hlavu slávneho rečníka a politika, ktorého jazyk, zrejme s obrovským zadosťučinením prebodla.

10:00 … diskuse k IV. sekci

10:30 … přestávka

V. sekce: Recepce Ciceronova díla od raného novověku do 19. stol.

předsedající: KATEŘINA BOBKOVÁ-VALENTOVÁ

10:45 … JAN ZDICHYNEC (Ústav českých dějin FF UK, Praha / Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, Praha):
Cicero a „ti druzí" v humanistické vzdělanosti Horní Lužice. Příklad vybraných městských kronik

Ve svém příspěvku nejdříve představím neobyčejné bohatství poměrně kvalitních městských kronik, jež vznikly v Horní Lužici v 16. a první polovině 17. století. Mým východiskem bude kronikářství méně známého města Lubáně na východě země, na hranici se Slezskem, které přesto mělo blízko i k Čechám. Bylo to město střední velikosti (cca 6 000 obyvatel), kde fungovalo dobré gymnázium a později i tiskárna. Budu sledovat kontexty, jež autoři vnímali, ať už to byly souvislosti města, země, České koruny či Svaté říše římské. Pokusím se ukázat, jaký význam pro autory měla antická historie (zejména ve svých výkladech o počátcích střední Evropy a Germánie), odkazování na starověké autority i luteránská a humanistická vzdělanost. Nakonec se zaměřím na místo Cicerona a jeho úvah o historii ve vybraných předmluvách kronik vybraných hornolužických měst, zmíním ale i další texty používající historické argumentace. Jádrem mého vystoupení bude rozbor kronik Joachima Cnemiandera, Martina Bohema, Christopha Wiesnera a Martina Zeidlera.

11:05 … MARTIN STEINER (Oddělení pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku FlÚ AV ČR, Praha):
Cicero v díle J. A. Komenského

S trochou nadsázky by se dalo říci, že Cicero se Komenskému stal autorem, na němž demonstroval svůj vztah k antické kultuře. Jmenuje Cicerona na řadě míst, kde varuje před antickým pohanstvím a před zhoubným vlivem antické literatury na morálku křesťana, zejména školních žáků. Samotnému Ciceronovi však až na řídké výjimky žádné morální vady nevytýká, má pro něj na druhé straně i slovo chvály pro jeho moudré postoje a myšlenky, uznává jeho jazykové a řečnické schopnosti. Cicerona Komenský poměrně často cituje, a to jak z literárních důvodů jako ozdobu vlastního textu – především různé gnómické útvary, tak na podporu svých názorů a argumentů v oblasti výchovy a vzdělání, filosofie i náboženství; v několika případech se tytéž citáty opakují v několika Komenského spisech, tam lze pak připustit vyšší míru myšlenkového souznění obou autorů. Vedle toho přebírá Komenský z Cicerona řadu frází apod. jako doklady ve svých gramatikách latiny. Citáty z Ciceronových spisů najdeme u Komenského po celou dobu jeho působení, od studentských disertací až po pozdní filosofická díla; na základě neúplné excerpce lze usuzovat, že pocházejí zhruba z poloviny z Ciceronových filosofických děl, ve druhé polovině převažují řeči, o zbytek se dělí dopisy a spisy řečnické.

11:25 … LUBOR KYSUČAN (Katedra latinského jazyka a kultury FF OU, Ostrava):
Cicero v české barokní literatuře

Příspěvek bude analyzovat ciceronské ohlasy v české barokní literatuře. Naše analýza se zaměří nejen na přímé citace Ciceronových děl v dílech české barokní literatury, ale rovněž na recepci jeho filozofických a pedagogických idejí, a zejména pak poetických a stylistických zásad, které byly v dobové, zejména latinsky psané literatuře prakticky uplatňovány. Zvláštní pozornost budeme věnovat baroknímu humanismu a jeho nejvýznamnějšímu představiteli v Českých zemích Bohuslavu Balbínovi, zvláště pak jeho obsáhlým učebnicím rétoriky a poetiky *Quaesita oratoria* a *Verisimilia humaniorum disciplinarum.* Pozornost budeme věnovat rovněž i Ciceronovu významu v barokním školství, zejména na řádových piaristických a jezuitských gymnáziích a postavení Cicerona ve školním kurikulu v rámci latinské četby, výuky rétoriky, antické literatury a starověkých dějin. V závěru příspěvku se pokusíme analyzovat možný vliv ciceronské latiny na barokní latinu, zejména v kontextu dobových debat o jazyce a puristických tendencí jinak stylově velmi divergentní barokní latiny.

11:45 … KARLA VYMĚTALOVÁ (Ústav historických věd FPF SU, Opava):
M. Tullius Cicero jako autor školní četby

Příspěvek se věnuje četbě děl M. Tullia Cicerona a problémům či diskusím s tím spojeným na gymnáziích rakousko-uherské monarchie v období od poloviny 19. století do vzniku Československé republiky. Cicero byl Instrukcemi vídeňského ministerstva kultu a vyučování vnímán jako jeden ze stěžejních autorů, na němž si studenti mohli tříbit jak své gramatické, tak zejména stylistické dovednosti při poznání širšího historického zázemí tohoto významného politika, právníka i autora.

12:05 … diskuse k V. sekci

12:45 … polední pauza

VI. sekce: Cicero myslitel

předsedající: MARTIN BAŽIL

14:30 … BOŘIVOJ MAREK (Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha):
Cicero učitel

Ciceronovo více či méně záměrné pedagogické a formativní působení lze nalézt především ve třech rovinách: individuální morální pedagogika, tj. výchova mladých lidí (např. v *De officiis*); důležitost vzdělání, úsilí o vytvoření vzdělané a kultivované společnosti (např. v *De re publica*); a ovládnutí řečnického umění jako prostředku nezbytného pro veřejně činného Římana (rétorické spisy, s explicitní didaktickou deklarací zejména v *Partitiones oratoriae* ad.). Příspěvek se zaměří zejména na třetí rovinu, avšak pokusí se zároveň ukázat, že všechny roviny jsou propojené a neoddělitelné.

Ciceronovy řeči, teoretické rétorické spisy i stylistická nedostižnost se staly podkladem pro uspokojování vzdělávacích potřeb římského školství. Napodobování Ciceronova stylu bylo klíčovým bodem Quintilianových „neoklasicistních" snah a naplňováním představ o idealizované rétorice a novém modelu řečníka, tzv. *Romanus sapiens* (QVINT. *inst*. 12,2,7). Ten má v sobě spojovat vysoký morální kredit a dokonalou schopnost přesvědčovat. Zásadním krokem na této cestě (*eruditio*) je vytváření a pěstování jazykových a stylistických dovedností. Jedním z pedagogických cílů římského školství pak bylo dosáhnout stylistického mistrovství vyznačujícího se jasností a přesností vyjádření i výrazových prostředků, tzv. *latinitas* (= *sermo purus* + *ab omni vitio remotus*). Cicero je zde nenahraditelným průvodcem, jenž poskytuje ideální propojení stylistického umu, jazykové správnosti, průzračnosti a elegance výrazu.

Úsilí o dosažení stylistické dokonalosti však směřuje k cíli ještě vyššímu. Tím je (nebo reálně alespoň v období republiky byla) příprava na politickou službu státu a postup v sociální a politické hierarchii. *Latinitas* jako symbol vzdělání a inherentní výbava mravného občana totiž patřila k jednomu ze základních prvků aristokratických ideálů a otevírala cestu k politické moci a k zařazení k elitě, tedy k vlivu na chod státu.

Příspěvek se proto pokusí zdůraznit především to, jak se Cicero (zvláště v Quintilianově pojetí) stal vzorem pro kýženou syntézu jazykového a etického vzdělávání, nezbytného pro veřejnou činnost, a obsadil tak výsostné místo v římském vzdělávacím systému.

14:50 … PETER FRAŇO (Katedra filozofie a aplikovanej filozofie FF UCM, Trnava):
Ciceronova redefinícia pojmov imperator, libertas *a* servus *v spise* Paradoxa stoicorum *(Cic.* Parad. *33–41)*

Príspevok sa zaoberá konceptuálnou analýzou pojmov *imperator*, *libertas* a *servus* v Ciceronovom piatom paradoxe z diela *Stoické paradoxy* (Cic. *Parad*. 33-41). Na základe viacerých argumentačných krokov postupne osvetlíme autorovu metodiku etickej redefinície spomínaných politických termínov, ako aj cieľ, ktorý autor týmto postupom sleduje. Zároveň načrtneme odpoveď na otázku, kto sa môže skrývať za bližšie neurčenou postavou z dobovej politickej reprezentácie, ktorá je hlavným terčom Ciceronovej kritiky v tomto paradoxe.

15:10 … PETR CHARVÁT (Katedra blízkovýchodních studií FF ZČU, Plzeň):
Cicero, chaldejští věštci a Parthie

Marcus Tullius Cicero se o Mezopotámii výslovně vyjádřil pouze jednou. Naproti tomu obsáhle komentoval činnost chaldejských věštců, kterou zavrhoval. V jeho době ovšem kultura klínopisné Mezopotámie zdaleka nevyhasla, byť se i na západ šířila ve verzích vulgarizovaných a často spojených s duchovností egyptskou. Jako zvláštní poctu jubilantovi kolokvia nabízí autor zjištění o osídlení sumerského města Uru v jižní Mezopotámii ještě za Ciceronova života (asi 150 př. n. l. – 224 n. l.).

15:30 … diskuse k VI. sekci

16:00 … závěrečná diskuse

16:30 … zakončení kolokvia

Konání kolokvia finančně laskavě podpořila